

ARTIKKELI III

Oinas, N. & Kyllönen, S. (2025). Taiteilija monialaisena kehittäjänä: kokemuksia työntekijyydestä kehittämishankkeessa. *Työelämän tutkimus* 23(3), 28–52. <https://doi.org/10.37455/tt.145707>

CC BY-NC-ND -lisenssi

Niina Oinas & Sinikka Kyllönen

Taiteilija monialaisena kehittäjänä: kokemuksia työntekijyydestä kehittämishankkeessa

Tiivistelmä

Taiteilijaidentiteettiin ja taitoihin kohdistuu kehittämistarpeita taiteilijan työskennellessä sosiaali- ja terveysalalla. Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten taiteilijat kokevat identiteettinsä ja ammattitaitonsa kohtaavan työelämäkehittämisen tarpeet hanketyön kontekstissa ja millaisia esteitä tai mahdollisuuksia palkkasuhteessa toimiminen luo taiteilijan työn tuloksellisuudelle. Artikkelin aineisto ja analyysi perustuvat *Työtaide: esiselvitys taideinterventioista työyhteisöihin* -hankkeesta (2021–2022) kerättyihin kokemuksiin. Hanke oli Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnan hallinnoima, Euroopan sosiaalirahaston rahoittama esiselvityshanke. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli taideläh- töisten menetelmien pilotointi työhyvinvoinnin tueksi sosiaali- ja terveysalojen työyhteisöihin. Hankkeessa suunniteltiin ja toteutettiin toimenpiteet, joissa fasilitoitiin taidetoimintaa yhteensä 21 työntekijälle kolmessa eri sosiaali- tai hoiva-alan yksikössä, pääasiassa Pohjois-Suomessa. Tutkimusstrategiana on taideperustainen toimintatutkimus, joka tähtää toiminnan kautta kehittämi- seen ja uuteen tietoon. Artikkelin aineisto koostuu taideinterventioiden suun- nittelu- ja toteutusvaiheiden dokumentoinneista ja reflektoinneista. Panos- tamalla taiteilijoiden vakaampiin työsuhteisiin kulttuurihyvinvointiin liitettävillä tehtäväkentillä monialainen yhteistyö muotoutuu toimivammaksi ja sillä varmistetaan toteutettujen taidetoimintojen laadukkuus ja vaikuttavuus sekä turvataan taiteilijoiden työhyvinvointi haastavalla kentällä.

Avainsanat: taiteilija, yhteisötaide, työhyvinvointi, työelämän kehittäminen, taideperustainen toimintatutkimus

Johdanto

Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana taiteen käsitteestä on käyty kriittistä akateemista keskustelua. Taidekäsitys on laventunut, ja sen myötä muun muassa taiteen hyödyllisyydestä on nostettu esiin erilaisia näkökulmia (Lampela 2012; 2022). Kulttuurihyvinvoinnin teemojen yhteydessä tutkijoita on varoitettu taiteen väli-neellistämisestä, ja taiteen itseisarvoa onkin korostettu viimeaikaisissa keskus-te-luissa (esim. Lehikoinen ym. 2020). Näistä näkökulmista on ymmärrettävää, että myös taiteilijuus tässä kontekstissa kaipaa uudelleen määrittelyä. Taiteissa ja muilla luovilla aloilla epävakaa työelämä ja alan sisäinen kilpailu voivat saada taiteen ammattilaisten potemaan identiteettivajetta sekä tuntemaan tarvetta jatkuvasti kehittää ja todistella osaamistaan ja kelpoisuuttaan (Jakonen 2020; Juppi & Tans-kanen 2022; Leinikki 2009).

Taiteen ja kulttuurin ammattilaisten työmarkkina-asema sekä työn ja työttö-myyden luonne erosivat monen muun alan tilanteesta jo ennen laajempaa 2000-luvulla alkanutta yhteiskunnallista työelämän murrosta (Juppi & Tanskanen 2022). Pätkä-työläisyys ja monikanavainen tulojen hankkiminen on arkista taiteilijoiden työelä-mässä (Haapakorpi 2022; Juppi & Tanskanen 2022). Tämän lisäksi erityisesti yhtei-söllisten taiteiden kentällä taiteilijaidentiteetin muovautuminen on monimutkainen prosessi, joka haastaa yksilöä löytämään paikkansa yhteiskunnassa (Karttunen 2017; Oinas 2021). Taiteilijakoulutukset ja taidekäsitykset ovat yksilöiden kohdalla muo-vautuneet hyvinkin moninaisiksi 2020-luvulle tultaessa, kun ne vielä 1900-luvulla kiinnittyivät selvemmin vallalla olleisiin korkeakulttuurin muovaamiin rajauksiin. Nykytaiteilijoiden työnkuva ja intressit ovat muuttuneet kohti yhteisöllisempiä toimintamalleja ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta (Jokela & Huhmarniemi 2020). Taiteilijan työ on edelleen isossa murroksessa muun työelämän murroksen ohella.

Sosiaali- ja terveysaloilla taidetta ja kulttuuria on kehitetty osaksi palvelujärjes-telmiä kulttuurihyvinvoinnin näkökulmia korostaen. Kuluneen vuosikymmenen aikana on tehty useita kansallisia ja kansainvälisiä tutkimuksia, jotka edistävät ymmärrystä ja tuovat uutta tietoa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja potentiaalista yhteiskunnan kehittämisen näkökulmiin (Crossick & Kaszynska 2016; Fancourt & Finn 2019; Laitinen ym. 2022; Lehikoinen & Vanhanen 2017). Suomessa maakunnat ovat kulttuurihyvinvoinnin kehityksessä hyvin eriarvoisessa asemassa. Toisaalla esimerkiksi yhteisötaiteilijoita on jo palkattu vakituiseksi osaksi palvelu-

kotien työyhteisöjä, kun taas toisaalla suurin osa taiteilijoiden työpanoksesta tuotetaan edelleen yksittäisinä toimeksiantoina ja taiteilijat hankkivat itse rahoituksen kulttuurihyvinvoinnin kentällä työskentelylleen apurahoina tai muina lyhytkestoisina korvauksina.

Tämä artikkeli tuo kirjoittajien omakohtaisiin kokemuksiin perustuvia analyyttisiä näkökulmia osaksi keskustelua taiteilijoiden muuttuvasta työelämästä ja työhyvinvoinnista. Kun epävakaa työelämässä ja lyhyissä projekteissa pääsääntöisesti työllistytävä taiteilija päätyy kehittämään perinteisiä, vakaaseen työkulttuuriin kiinnittyviä työelämäyhteisöjä, vastassa on ristiriitaisuuksia. Miten taiteilijan ammattitaito ja identiteetti tulevat kohdatuiksi ja tunnistetuiksi työelämäkehittämisen kentällä? Kuinka huomioidaan taiteilijan työnteon edellytykset ja mahdollistuminen monialaisen kehittämisen tavoitteellisissa yhteistyörakennelmissa?

Aineisto ja tutkimusmetodi

Tutkimusstrategiana tässä tutkimuksessa on taideperustainen toimintatutkimus. Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja tekee laajempaa taideperustaista toimintatutkimusta, jossa hän tutkii taiteilijan ammatilliseen rooliin liittyviä kehittämismahdollisuuksia erityisesti sosiaali- ja terveysalojen kontekstissa. Taideperustainen toimintatutkimus on sykleittäin etenevä tutkimus- ja kehittämisprosessi (Jokela 2019; Jokela & Huhmarniemi 2020; Jokela ym. 2015; 2019). Taideperustaisella toimintatutkimuksella tavoitellaan käytännössä sovellettavaa ja uudeksi osaamiseksi muunnettavissa olevaa tietoa (Jokela & Huhmarniemi 2020). Tässä tutkimusprosessissa taideperustaisen toiminnan ja sen kehittämisen vuoropuhelussa syntyi uutta tietoa taiteilijuuden rajoista ja mahdollisuuksista, jota voidaan mahdollisesti hyödyntää taiteilijoiden ammatillisen osaamisen vakiinnuttamisessa uusille aloille. Tässä artikkelissa viittaamme kirjoittajiin sanalla me.

Tämän artikkelin erityisenä tarkastelukohteena on taiteilijoiden identiteetin ja osaamisen muovautuminen osaksi kehittämishankkeen toimintaa. Aineisto on kerätty Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnan hallinnoimasta, Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamasta *Työtaide: esiselvitys taideinterventioista työyhteisöihin* (myöhemmin Työtaide-hanke) hankkeesta vuosina 2021–2022. Hankkeessa luotiin taideinterventioiden kautta työhyvinvoinnin elementtejä sosiaali-, terveys- ja

hoiva-alan organisaatioihin. Hankkeen tavoitteiden toteutumista ja osallistujien kokemuksia on tarkasteltu tutkimusprosessin aiemmissa julkaisuissa (Oinas ym. 2022; Oinas & Huhmarniemi 2024).

Artikkelin kirjoittajat ovat työskennelleet palkkasuhteessa Työtaide-hankkeessa. Oinas oli hankkeen päätoiminen työntekijä, ja hän on kerännyt aineistoa ja toiminut taiteilija-tutkijana koko hankkeen ajan. Kyllösen oli palkattuna taiteilija-suunnittelijana hankkeen taideinterventtioiden toteutuksen keston mukaisesti kuuden kuukauden työsuhteessa. Oinas kutsui Kyllösen kanssatutkijuuden näkökulmasta mukaan tämän artikkelin kirjoitusprosessiin. Kanssatutkijuuteen rakentuvan kollaboratiivisen autoetnografisen (Roy & Uekusa 2020) menetelmän kautta refleктоimme kokemuksiamme ja havaintojamme.

Artikkelin aineisto koostuu Oinaan tutkimuspäiväkirjasta, hanketyön aikana tehdyistä keskustelujemme tallenteista ja työpajojen tallenteista. Lisäksi Oinas haastatteli Kyllöstä hankkeen päätyttyä. Haastatteluaineisto on mukana tässä analyysissä. Analysoimme tutkimusaineiston teemoittamalla sitä tutkittavaan ilmiöön liittyvillä kokonaisuuksilla: Mitä me taiteilijoina koimme merkitykselliseksi hanketyössä työskennellessämme? Millaista keskustelua prosessin aikana kävimme ja miten sitä sanoitimme? Olemme lukeneet aineistoa huolellisesti ja tarkasti pohtien ilmaisujen ja sanojen merkityksiä: mitä tarkoitetaan ja miten sanoitetaan ilmiötä kehittyvän, monialaisen työelämäkeskustelun yhteyteen?

Olemme kirjoittaneet tämän artikkelin kanssatutkijuuden näkökulmia korostaen. Tutkimuksella on subjektiivinen tutkimusote ja käytännöllinen orientaatio. Ammatilliseen osaamiseemme liittyvää hiljaista tietoa (Anttila 2006) näkyviin saattamalla tavoittelemme laajemmin taiteilijoiden osaamisen hyödyntämistä konkreettisena osana työelämän kehittämistä.

Viitekehys

Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys asettuu taiteilijoiden uuden työllistymisen, kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen ja yhteisötaiteen näkökulmiin. Teoreettinen näkökulma on taiteilijoiden uudenlaisen osaamisen tunnistamisessa ja monialaisen työelämän kehittämisessä. Taidealalla keskusteltaessa taiteilla ja kulttuurilla on arvo omana itsenään. Laajentuneessa hyvinvointiajattelussa ja kulttuurihyvin-

voinnin kentällä taiteen ja kulttuurin arvon nähdään nivoutuvan olennaiseksi osaksi myös sosiaali- ja terveysalan palveluita (Lehikoinen ym. 2020). Jos lähestymme taiteita ja kulttuuria jo lähtökohtaisesti odottaen täsmällisiä vaikutuksia terveyteen, meiltä saattaa jäädä huomaamatta, miten moniulotteisesti taide kokemuksena ilmenee ja mikä tekee siitä erityistä (Crossick & Kaszynska 2016; Lehikoinen ym. 2020). Kestävästi rakentuvassa monialaisessa yhteistyössä toimijoiden ja kehittäjien tulisi huomioida, että taiteen vaikuttavuus ja erityisyys katoaa, jos taide sellaisenaan yritetään mahduttaa valmiita vastauksia antaviin muotteihin.

Taiteen yhteyksiä laajemmin työelämään on kehitetty jo pitkään (esim. Rönkä ym. 2011). Työelämän murroksessa luovilta aloilta tunnistetaan potentiaalia niin alan sisäisenä kasvuna kuin perinteisempien alojen rikastuttajana (Juppi & Tanskanen 2022; Tarjanne 2020). Erityisesti taiteilijoiden osaamista on tutkittu työelämän kehittämisen yhteydessä jo pitkään (Bardy ym. 2007; Jansson & Rantala 2013; Lehikoinen ym. 2016; Nuutinen ym. 2021). Berthoin Antalin (2011) mukaan taiteellisilla interventioilla on potentiaalia muuttaa organisaatioita tuomalla taiteeseen liittyviä ihmisiä, prosesseja ja tuotteita osaksi työelämää. Taiteen integroimisesta organisaatioihin on monia etuja. Tutkimukset osoittavat, että taideinterventioilla voidaan tukea organisaatioiden muutosta, vahvistaa luovuutta ja innovaatiokykyä sekä uudistaa työtapoja (Berthoin Antal 2011; Houni ym. 2020; Jansson & Rantala 2013; Lehikoinen ym. 2016).

Taiteen vaikuttavuuden merkitys on siinä vapaudessa, jonka taiteellinen ilmaisu tekijälleen ja kokijalleen antaa, ei-tietämiseen perustuvana määränpäänä, jossa jokainen ihminen on riittävä sellaisenaan. Taiteellinen toiminta ruokkii empatiaa muita ja itseä kohtaan. Olennaista on, että taiteen ja kulttuurin vaikutuksia – olivatpa ne luonteeltaan esteettisiä, kulttuurisia, sosiaalisia, kasvatuksellisia, taloudellisia tai terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavia – ei ole olemassa ilman taiteen synnyttämää henkilökohtaista taidekokemusta (Crossick & Kaszynska 2016). Siksi ajatukset taiteen kohtaamisesta, taidekokemuksen merkityksellisyydestä ja taiteen saavutettavuudesta on otettava vahvasti mukaan taiteita ja kulttuuria koskevaan hyvinvointikeskusteluun (Lehikoinen ym. 2020). Myös ihmisten erilaiset taidesuhteet ja -käsitykset tulee tunnistaa erityisesti kulttuurihyvinvoinnista puhuttaessa. Koulutetut taiteilijat ovat taiteen ammattilaisia: heidän äänensä on oltava voimakkaasti läsnä työelämän kehittämisessä, jos halutaan aidosti kehittää monialaista taideperustaista toimintaa kestäväan ja eettiseen suuntaan.

Suomessa on kehitetty sosiaalisesti sitoutunutta taidetta ja yhteisötaidetta jo useita vuosikymmeniä, mutta vielä 1990-luvulla ne olivat taidekentällä hyvin marginaalisessa asemassa. Keskustelu taiteeseen perustuvista yhteisöllisistä menetelmistä juontaa juurensa 1950–1970-luvun poliittiseen aktivismiin, jolloin kansalaisia rohkaistiin pohtimaan todellisuuttaan ja yhteiskunnallista muutosta (Lehikoinen & Vanhanen 2017). 1990-luvulla yhteisötaiteen käsite alkoi vakiinnuttaa paikkaansa Suomessa (Hiltunen 2009; Kantonen 2005). Yhteisötaiteessa korostuu muita taiteenaloja herkemmin etiikka, koska toiminnan ytimessä on vuorovaikutus erilaisten yhteisöjen ja ihmisryhmien kanssa (Kantonen & Karttunen 2021). Vuonna 2021 ilmestynyt teos *Yhteisötaiteen etiikka – Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle* (Kantonen & Karttunen) ilmensi osaltaan yhteisöllisen taiteen ajankohtaisuutta ja valtavirtaistumista. Teoksen laajuus osoittaa myös teemaan liittyvien monialaisten kysymysten haasteellisuuden ja niiden käsittelyyn liittyvän moniulotteisuuden.

Taiteilijan oma ilmaisu tai hänen henkilökohtainen taiteensa eivät korostu yhteisötaiteessa, vaan yhteisötaiteilija mahdollistaa osallistujien luovan prosessin ja yhteisen taiteen syntymisen omalla taiteellisella ammattitaidollaan. Myös taiteilijan ammatilliseen asemaan liittyy epäselviä rajoituksia. Taiteilijan työhön liitetään yhä taiteellisen vapauden vaalimisen itseisarvo, jonka koetaan edellyttävän irrottautumista yhteiskunnallisista rakenteista tai ainakin tietyn välimatkan rakentamista niihin (Heikinaho 2021). Tämän kaltaiset määrittelyt saattavat luoda taiteilijoista romantiikan aikoihin hapuilevaa, myyttistä ammatinkuvaa, jota kaikki nykytaiteilijat eivät välttämättä enää tunnista osaksi omaa ammatti-identiteettiään.

Keskustelua taiteen itseisarvosta, määritelmistä ja vapaudesta käydään myös yhteisötaiteen kentän sisällä. *Yhteisötaiteen etiikka* -teoksessa todetaan, että taide tulee yhteisötaiteen yhteydessä ymmärtää aina avoimeksi käsitteeksi, jolle ei voida määrittää ulkoapäin suoria sosiaalisia tavoitteita tai päämääriä, vaan se ottaa oman suuntansa kussakin yksittäisessä tapauksessa (Kantonen & Karttunen 2021). Martin (2021) toteaa, että taide voi tuottaa sivutuotteena esimerkiksi ratkaisun johonkin sosiaaliseen ongelmaan, mutta ratkaisun löytäminen ei voi olla pääasia. Taiteen tarveorientoituneisuus ei kuitenkaan välttämättä kumoa sitä, että taide on itsearvoista tai että taiteilijan työn intentioina voi taitelijankin kokemana olla jonkin sosiaalisen ongelman ratkaisu. Yhteisötaiteen lähtökohtana voi olla tunnistettu ongelma, joka johdattaa prosessia, eikä se silloin ole vain sivutuote vaan eräänlainen punainen lanka kohtaamisten mukana jatkuvasti muokkautuvassa taiteellisessa

toiminnassa. Osana yhteisötaiteen etiikkaa on myös tunnistettava, että taiteilijalla on vastuu tuntea ne ryhmät ja yhteisöt, joiden kanssa hän työskentelee, ja tavoitella työssään tasavertaisuutta, moninaisia näkökulmia mahdollistaen.

Yhteisötaiteen etiikassa korostuu väistämättä kysymys aidon vertaisuuden mahdollistamisesta ammattitaiteilijoiden ja ei-ammattitaiteilijoiden kesken. Matarasso (2019) on todennut, että yhteisötaide on hiljaista osallistavaa taidetta. Tällä hän tarkoittaa eroa perinteisestä institutionaalisesta taidekentästä, jossa haetaan näkyvyyttä taiteilijalle ja hänen henkilökohtaiselle taiteelleen. Yhteisötaiteen keskiössä on kohtaaminen, yhteinen luominen, itse tekemisen prosessi sekä taiteellinen lopputulos (Matarasso 2019). Usein yhteisötaiteessa ei nimetä tekijöitä erikseen, tai jos nimetään, kaikkien tekijöiden nimet tulee mainita samanarvoisina. Mitä heikompi-osaisten kanssa työskennellään, sitä keskeisemmäksi eettiset kysymykset tulevat. On esimerkiksi pohdittava, kenelle maksetaan työskentelyyn osallistumisesta ja kenelle ei. Tai kun työskennellään vaikkapa hoivayksiköissä, toiminnasta vastaavien tahojen tulee varmistaa, että osallistujilla on aito ymmärrys ja suostumus yhteisesti rakennetun teoksen mahdollisesta julkisuudesta. Yhteisötaiteessa eettisyys ja esteetiikka kulkevat käsi kädessä – niitä ei voida prosesseissa erottaa toisistaan tai arvottaa toistaan tärkeämmäksi (Kanttonen & Karttunen 2021).

2020-luvulla soveltavan taiteen kentällä on siirretty huomiota sosiaali- ja terveyssektorin asiakaskeskeisestä taiteesta työyhteisöihin (Oinas 2021). Erityisesti sairaaloissa, laitoksissa ja palvelukodeissa henkilöstö on tavallaan asiakkaan tai potilaan kokemusmaailman portinvartijana. Taiteen päätyminen rakenteelliseksi osaksi sosiaali- ja terveysalojen toimintakulttuuria edellyttää taideperustaisen toimintakulttuurin juurtumista osaksi organisaatioiden strategioita. Vastuu ja mahdollisuus rakenteelliseen muutokseen organisaatioissa on johdolla ja poliittisen päätöksenteon toimijoilla. Vaikka yksittäisillä työntekijöillä ei ole mahdollisuutta muuttaa rakenteellista toimintakulttuuria, työelämän kehittymisen näkökulmasta on olennaista, että myös he kokevat taideperustaisen toiminnan tärkeäksi ja voivat omaksua sen elementtejä työkuultuuriinsa. Tähän näkökulmaan myös Työtai-de-hankkeessa keskityttiin, ja taideinterventioita tarjottiin nimenomaan henkilökunnalle ja organisaatioiden johdolle osallistavien työpajojen muodossa (Oinas ym. 2022). Hankkeessa lähdettiin yhdessä osallistujien kanssa pohtimaan, mitä taide ja kulttuuri ovat ja mitä ne voisivat merkitä osallistujille yksilöinä tai yhteisönä.

Tutkimuksen löydökset

Jotta pääsimme alkuun hanketyössä, meidän oli itsenäiseen työskentelyyn tottuneina tekijöinä opeteltava tiiviin monialaisen yhteistyön ja hankkeen tavoitteiden asettamia, määrätietoisempien vaikutusten saavuttamiseen liittyviä taitoja. Olennaisimpana tässä näyttäytyi vuorovaikutukselle ja keskusteluille varattu aika. Taiteilijatyöparina emme olleet aikaisemmin työskennelleet toistemme kanssa yhdessä, ja se näkyi aluksi myös taideinterventoiden toteutuksissa.

Ensimmäisten työpajojen jälkeen pitämässämme purkukeskustelussa ilmeni, että yhteistyössämme oli vielä reilusti parannettavaa. Toinen meistä koki, että kaipasi avoimuutta yhteiseen suunnitteluun ja prosessin rakentamiseen. Toinen puolestaan koki, että ohjaajina emme olleet työpajatilanteissa olleet tasavertaisia. Avoimen keskusteluilmapiirin vaalimisen kautta pääsimme kuitenkin kiinni pieniin väärinkäsityksiin, joita välillämme oli syntynyt. Luottamus toisiimme kohtaan työparina vahvistui näiden keskusteluiden ansiosta projektin aikana. Otimme tavaksi pitää purkukeskusteluja toteutusten ja suunnittelun äärellä säännöllisesti. Kokonaisen ohjaamamme työpajaprosessin päätyttyä ensimmäisessä työyhteisössä analysoimme ja purimme kokemuksiamme purkukeskustelussa. *Molemmat olimme samoilla linjoilla sisältöjen suhteen, osallistuvalla työyhteisöllä oli [ollut] onnistunut ja herättelevä taidekokemus kanssamme. Työparina toimintamallit hakevat vielä keskinäistä luottamusta heittäytyä toisen ehdotuksiin kesken toiminnan. Kumpikin koki, että luottamus kasvaa tehdessä ja avoimesti puhuttaessa.* (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Kirjoittajina positiomme sijoittuu etnografiseen näkökulmaan, koska tutkimme ilmiötä, jonka toimijana itse olemme. Tässä taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tavoitteena ei ole tutkia yhteisön tai tutkimuskohteen kokemuksia ulkopuolisesta näkökulmasta vaan pikemminkin päinvastoin: taideintervention vaikuttavuuteen liittyvä oma toimijuus pyritään tunnistamaan ja tarkastelemaan sitä kriittisesti kehittämisenäkökulma mielessä pitäen. Taideperustainen toimintatutkimus on aina tekijöille ja siihen osallistuville yksilöille, organisaatioille ja yhteisöille mahdollisuus oppimisprosessiin (Jokela & Huhmarniemi 2020). Taiteilija-tutkijana Oinaan tavoite on tuoda tasavertaisesti myös hankkeessa työparina työskennelleen Kyllösen näkökulmia esiin. [...] *taiteellisen osaamisen sanallistaminen on todella hankalaa. Taiteilija-työparina mekin vasta toiminnan kautta tutustumme toistemme osamiseen ja niin sanottuihin työkaluihin. Vasta tutustumisprosessin jälkeen voimme aidosti*

kehittää yhteistä, molempien osaamista hyödyntävää taiteellista toimintaa. (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Hankkeen toimenpideaika alkoi helmikuussa 2021, jolloin Oinas aloitti työskentelyn palkkasuhteessa. Kyllönen työskenteli hankkeessa puoli vuotta, ja tämä ajanjakso painottui työpajojen toteutusvaiheeseen syksystä 2021 kevääseen 2022. Oinas kirjoitti työskentelyn ajan tutkimuspäiväkirjaa. Tässä artikkelissa korostuu tutkimuspäiväkirjan merkitys, ja etenkin se, miten sen kautta esiin nousevat tunteet laajentavat ymmärrystä työskentelyn ja tutkimuksen edistyessä. Julkaisuihin ja raporteihin kuvataan asioita käytännön tasolla, mutta tutkimuspäiväkirja ja muu aineisto tuovat esiin inhimillisyyttä kehittämistyön taustalla: onnistumisia, epäonnistumisia, kiristyneitä tunnelmia ja hankauskohtia.

Meillä molemmilla oli ennen tutkimuskohteena olevaa hanketta työkokemuksia projektiluontoisista, kertaluontoisista tai laskutettavista toimeksiannoista yhteisötaiteen alalta. Kyllösellä oli myös laajaa kokemusta englantilaisen taiteilijayhteisön kanssa tehdyistä kansainvälisistä, yhteisötaiteellisista projekteista ja omalla apurahalla toteutetuista lyhyemmistä prosesseista. Hän oli työllistännyt itsensä pääasiassa freelance-toimijana, kun taas Oinas oli työskennellyt pääasiassa taiteilija-yrittäjänä toiminimen kautta (Oinas 2021). Kummallakin oli vahva kokemus siitä, että hyödyn ja erilaisten tavoitteiden asettelu tilaajan tai yhteistyöorganisaation asettamana vaikeutti oman ammattitaidon täysimittaista toteuttamista.

Aineistosta nousee esiin ilmiö, jossa mahdollinen tilaaja toivoo tarkasti rajattua tai spesifiä hyötyä taiteilijan kanssa tekemältään yhteistyöltä. Liian tarkkaan määriteltynä valmiiksi asetetut sisältötoiveet saattavat pahimmillaan estää yhteisötaiteen tekemisen prosessit. Olimme molemmat kokeneet, että oma työskentelymme ja ammattitaitomme hyödyntäminen oli aiemmissa tilaustöissä toisinaan rajoittunut tai vaikeutunut, kun huomio oli ollut liian vahvasti päämäärässä prosessin sijaan. Tämä kertoo tilaajan ja tekijän näkemysten ja ymmärryksen eroavaisuudesta. Usein monialainen yhteistyö saattaa käytännössä tarkoittaa, että taiteilija tilataan muutamaksi tunniksi tai jopa yhdeksi tunniksi tuomaan sisältöä valmiisiin rakenteisiin. Taiteen ammattilaisen työ näyttäytyy tällöin pikaisena mukavana lisukkeena, jonka syvällisiä mahdollisuuksia ja vaikuttavuuksia ei ymmärretä. Tällaiset tilaukset ja mahdollisesti toteutuneet toimeksiannot aiheuttavat taiteilijalle eettisiä ongelmia niin oman ammatti-identiteetin kuin aidon yhteisöllisen mahdollistamisen näkökulmista. Tutkimusaineistossa korostuukin merkittävänä erona aiempiin kokemuk-

siimme verrattuna kehittämishankkeessa monialaiseen suunnitteluun ja yhteis-kehittämiseen varattu aika.

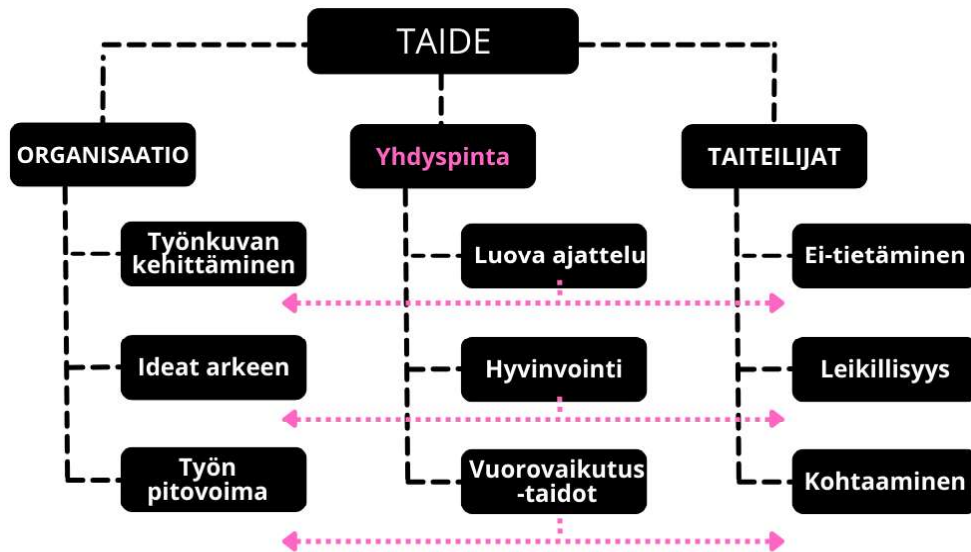
Pilottihankkeen mittakaavassa olemme yrittäneet miettiä, miten saada syvempiä ja merkityksellisempiä kokemuksia työyhteisöille ”mukavan vaihtelun” lisäksi. [...] Jokaisen työyhteisön kanssa meillä on keskimäärin kolme kohtaamista työpajamaisen työskentelyn kautta. Määrä on pieni, mutta toisaalta tämä aikaresurssi laitto miettimään täsmällisempää, tehokkaampaa ja tavoitteellisempaa taideinterventiota kuin perinteisesti tai kuin olemme aiemmin tehneet. (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Kehittämishankkeessa oli aikaa ja tilaa keskustella yhteistyöorganisaatioiden edustajien kanssa heidän tavoitteistaan ja toiveistaan peilaten niitä taiteilijoiden omiin tavoitteisiin ja toiveisiin. Hankkeen tavoitteellisuus ja aikarajoitteet haastoivat pohtimaan oman toiminnan tavoitteellisempaa muotoilua ja sanoittamista. Aineistossa korostui, että motivoivien ja monialaisesti tyydyttävien yhteisten tavoitteiden löytämiseksi yhteissuunnitteluvaiheessa oli erityisen tärkeää tunnistaa yhdistäviä elementtejä projektin näkökulmista taiteilijoiden ja organisaatioiden johtajien välillä. Koimme hankkeen alussa jonkin verran paineita toiminnan tavoitteista ja tiedostimme samalla, että odotukset taiteellisen toiminnan suhteen olivat isot.

[...] varsinainen välineellistäminen, taiteella hyvinvointia, tuntuu vieraalta ja jopa mahdottomalta tehtävältä. Uskon, että taiteilijoina voimme herätellä osallistujien läsnäoloa, empatiaa ja toisten huomaamista, mutta sen enempää emme me eikä taide itsessään kykene. Jos osallistujan tai henkilöstön vastustus on kova, emme kykene kehittämään kuin itseämme ja suojakuortamme. (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Aineistossa näyttäytyi selvästi kolme teemaa, joiden ympäriltä yhteinen näkökulma mukana olleiden organisaatioiden edustajien kanssa lopulta muodostui (kuvio 1). Yhteisiksi molemmin puolin tunnistettaviksi tavoitteiksi projektille voitiin asettaa luovan ajattelun tukeminen, hyvinvoinnin huomiointi ja vuorovaikutustaitojen mahdollinen kehittyminen. Nämä teemat löytyivät kahdenvälisissä keskusteluissa hankkeessa mukana olleiden organisaatioiden johtajien tai vastuuhenkilöiden kanssa. Organisaatioiden puhuessa työnkuvan kehittämisestä, ideoiden antamisesta hoitotyön arkeen ja työn pitovoiman lisäämisestä tavoitteet tuntuivat liian suurilta ja mahtipontisilta tavoittaa taideinterventioiden kontekstissa. Haastavalta tuntui myös

Tavoitteet taideinterventioiden yhteissuunnittelussa

Kuvio 1. Tavoitteet taideinterventioiden yhteissuunnittelussa (laatinut N. Oinas, ks. Oinas ym. 2022, 37)

rakenteellinen kehittäminen pilottihankkeen puitteissa. Kun ajatus käännettiin siihen, mitä me taiteilijoina itse ajattelimme voivamme tehdä työpaikalle vietävän taideintervention kautta, esiin nousi ei-tietämisen tematiikka, leikillisuus ja syvälyiseen kohtaamiseen panostaminen. Näiden näkökulmien kautta yhteinen arvopohja ja tavoitteet muodostuivat hallittaviksi ja monialaisesti ymmärrettäviksi, taiteellisen osaamisemme keinoin mahdollisesti saavutettaviksi päämääriksi.

Kehittämishankkeessa työskentely mahdollisti meille täysimääräisesti taiteilijan työhön kuuluvan suunnittelu- ja valmisteluajan. Samaan aikaan kun kehitimme ja suunnittelimme tulevia taideinterventioita toisen organisaation työyhteisöille, meillä oli mahdollisuus kriittisesti tarkastella valintojamme, taiteellisia tavoitteitamme ja omaan luovuuteemme vaikuttavia elementtejä. Varhaisessa vaiheessa totesimme, että palkkatyön tuoma hetkellinen vapaus taloudellisista huolista mahdollisti täysiaikaisesti keskittymisen työhön. Lisäksi huomasimme, että oli tärkeää varata aikaa

omalle taiteelliselle ilmaisulle, jotta voimme aidosti mahdollistaa muille taiteellisia, laadukkaasti toteutettuja sisältöjä. Työajan puitteissa pystyimme rakentamaan keskinäistä vuorovaikutustamme ja muovaamaan molempien taiteellista toimintaa tukevaa työkulttuuria toimistollemme. Kokemus pidempikestoisesta työsuhteesta palkansaajana tässä roolissa oli meille molemmille positiivinen kokemus. Nimenomaan perinteiset palkansaajan edut (esim. säännöllinen palkka, työhyvinvointiedut, työterveyden asiakkuus) olivat isoin erottava tekijä aiempaan taiteelliseen työskentelyyn verrattuna. Tämä nosti omaa ammatillista arvostusta ja antoi tilaa aidosti rakentaa taiteellinen ja vaikuttava prosessi kohti hankkeen tavoitteita. Yhteisten keskustelujemme pohjalta luottamus omaan osaamiseen ja prosessin mahdollistumiseen hankerakenteissa kasvoi.

Taiteilijuus itsessään näyttäytyi jatkuvassa muutoksessa olemisena ja innovatiivisen kehittämisen ammattilaisuutena. Taiteelliseen osaamiseen pohjautuva ajattelutapa ja havainnointikyky toivat kehittämistyöhön tarkkaavaisia huomioita, uudenlaisia oivalluksia ja intohimoista työtettä. Koska hanketyö ei ollut ennakkoon tarkkarajaisesti määriteltä, se jätti tilaa luovalle ajattelulle. Aiemmin sirpaleiseen toimeentuloon ja tuntiperustaiseen työskentelyyn tottuneina hanketyö näyttäytyi meille nyt mahdollisuutena turvallisille kokeiluille, pohdinnalle ja myös omien epämurkuvuusalueiden tunnistamiselle. Esimerkiksi etäteknikalla toteutetut taide-työpajat olivat molemmille ennakkoon mahdottomalta ja erittäin epämiellyttävältä tuntunut ajatus. Hankkeen aikana pääsimme kokeilemaan ja kehittämään etäteknikan hyödyntämistä toiminnassa ilman, että jouduimme ottamaan kokeiluissa henkilökohtaista taloudellisesti riskiä. Saimme lopulta etätoteutuksesta ja sen laadukkuudesta jopa kiitosta hankkeen toimenpiteisiin osallistuneilta työyhteisöiltä. Työsuhteeseen palkattuna työskentely herätti tunteita ja pohdintoja siitä, voisiko näin työskennellä aina ja millainen olisi ideaalitalanne taiteilijalle työntekijänä, yhteiskunnallisesti tunnistettuna toimijana.

Kehittämishankkeessa oli huomioitu aika suunnittelulle, kokeiluille ja rauhalliselle prosessin rakentamiselle. Esimerkiksi apurahaa hakiessaan taiteilija tekee tämän suunnittelutyön pitkälti ilman palkkiota tai muuta taloudellista turvaa. Suunnittelua varjostaa usein taloudellinen stressi. Kehittämishankkeessa työskennellessämme kumpikin meistä koki, että taloudellisen epävarmuuden tuoma paine oli poissa ja työhön pystyi keskittymään uudella tavalla. Lisäksi taideinterventtioiden laadukkuuteen voitiin vaikuttaa pitkäaikaisella prosessilla. Hankkeen toimenpiteissä

taideinterventiot toteutettiin taidetyöpajoina, mutta tarkempi sisällön määrittely ja kehittäminen jäi taiteilijaparin toteutettavaksi. Merkittäväksi asiaksi taiteellisen toiminnan laadukkuuden ja siihen panostetun ajan näkökulmasta nouseekin se, mitä tapahtui työpajojen välillä. Työskentely taiteilijana yhteisötaiteen kentällä yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan sektorin kanssa keskittyy usein työpajatyöskentelyyn, tai ainakin se on helpoiten tunnistettava toimintamalli yhteistyön rakentamiselle. Useimmiten tilaaja toivoo yhtä työpajaa, jossa ajatellaan tuotettavan mukavaa vaihtelua osallistujille, ja taiteen vaikuttavuus on vaarassa jäädä hyvin suppeaksi näissä toteutuksissa. Kehittämishankkeessa taiteilijoiden ja organisaatioiden väliselle yhteydenpidolle, yhteissuunnittelulle ja tutustumiselle oli eri tavalla aikaa, ja tämä näkyi henkilöstön positiivisissa kokemuksissa taideinterventioista (Oinas & Huhmarniemi 2024).

Analyysin yhtenä tunnistettuna teemana kumpikin taiteilija oli kokenut irralliset, omaa taidesuhdetta vastaan sotivat työpajatilaukset aiemmin työurallaan kuormittavaksi. Taloudellisen epävarmuuden kanssa pystyi hyvinkin elämään tasapainossa, mutta työn suola jäi kokematta, kun taidetta ja taiteilijaa hyödynnettiin vain pienen koristeellisen hetken verran. Nimesimme tämän ilmiön laastariksi, jolla haetaan taiteesta pikaratkaisua johonkin käsillä olevaan ongelmaan, tai kuljetaan esimerkiksi taiteen hyvinvointivaikutusten trendin perässä ymmärtämättä kuitenkaan kovin paljon taiteen vaikuttavuudesta ja sen mahdollistamisesta. *Oon tehnyt kymmenen vuotta freelancerina. Jos vielä toiset kymmenen vuotta menen vain viemään laastaria [taiteesta vain tiettyä irrallista hyötyä tai etua hakevaa toimintaa] organisaatioihin niin eihän sitä kukaan jaksa* (haastatteluaineisto, Kyllönen).

Pinnallisena ja irrallisena ratkaisuna taiteilijoiden osaamisen hyödyntäminen ei ole kestävää tai eettistä työelämäkehittämistä. Taiteen ammattilaiset joutuvat haastavaan asemaan, jos he ilman vakaata työelämäasemaa tekevät parituntisia toimeksiantoja toisten henkilöiden tai organisaatioiden hyväksi. Irrallisessa taideprosessissa vaarana on, että myös kehittämissyhteistyössä olevat organisaatiot ja niiden työntekijät jäävät vaille syvällisempää osallisuutta, johon kiinnittyä, eivätkä tavoitteet näin ollen täyty myöskään organisaation näkökulmasta.

Taiteilijuuden muovautuva olemus

Hankkeen toisena taiteilijana Oinas rakensi hankkeen kanssa samaan aikaan omaa gallerianäyttelyään, joka käsitteli hänen kokemuksiaan yhteisötaiteilijana sosiaali- ja terveysalan yhteisöissä sekä pohti taiteen ja yhteisötaiteen rajapintoja. Hän koki saavansa taidenäyttelyn kautta asioita jäseneltyä itselleen, ja tekeminen tuki hänen omaa luovuuttaan, jota arkityössä valjastettiin muiden käyttöön. Oinas tarkasteli tutkimuksensa taiteellisessa osiossa omaa henkilökohtaista taidesuhdettaan ja sen vaikutusta yhteisöllisiin ja osallistaviin taiteellisiin prosesseihin. Näyttely oli myös Oinaan ensimmäinen virallinen gallerianäyttely; hänen aiemmat näyttelynsä ovat olleet luonnossa, kauppakeskuksissa tai muissa ei-institutionaalisissa ympäristöissä, taiteilijan vaaliman saavutettavuuden nimissä. Oinas huomasi vältelleensä omaa näkyvyyttään taiteilijana ja halunneensa nimenomaan korostaa yhteisötaiteellista toimintaa tekemisensä keskiössä. Kehittämistehtävässä ajatusten ja keskustelun tuominen myös perinteiselle taidekentälle on kuitenkin olennaisen tärkeää pohdittaessa laajemmin taiteilijoiden tulevaisuuden työnkuvia ja yhteiskunnallista asemaa. Näyttelyssä Oinas pystyi tuomaan koettavaksi tunteita ja ajatuksia, joita työskentely sote-alolla oli hänessä herättänyt. Näyttelyn jälkeen hän koki vaikeaksi palaamisen kirjoitettuun kieleen. *Tuntuu, ettei sanoja ole ilmaista kaikkea mitä tutkittavaan ilmiöön liittyy. Teokset, aistit, materiaalit ja kohtaamiset puhuvat omaa kieltään. Kuinka suppeaksi ilmaisu muuttuukaan kun pitäisi sanallistaa tämä kaikki!* (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Oman taiteen tekeminen luo hyvinvointia ja ruokkii luovuutta taiteilijalle itselleen. Yhteisötaiteessa taiteilija on jatkuvasti toisia varten, aistit avoinna vastaanottavaisena toisten tunteille ja tarpeille. Työnkuva voi olla hyvin kuormittava, jos saatavilla ei ole vertaistukea tai työnohjausta. Oman taiteen tekeminen koetaan tärkeäksi luovuutta tukevaksi työn muodoksi, joka antaa enemmän kuin ottaa. Taiteilijoiden työsuhteissa onkin tärkeää pohtia, miten turvataan vapaus oman taiteellisen toiminnan toteuttamiselle? Luovuus ei ole itsestäänselvyys eikä päättymätön ominaisuus, vaan sitä täytyy ruokkia seuraamalla inspiraatiota, antautumalla päämäärättömille kokeiluille ja sallimalla epäonnistumisen mahdollisuus osana prosessia. Mitoitetaanko työaika taiteelliseen työskentelyyn myös monialaisessa yhteistyössä? Ymmärretäänkö, että luovuus vaatii myös taiteilijalta aikaa ajattelulle ja prosessoinnille?

Kyllä sekin on hienoa, että saa ja pystyy olemaan freelancer ja pystyy hirveesti itse suunnitella niitä omia hommiaan ja valita niitä paikkoja missä työskentelee. Ja ryhmiä keiden kanssa tekee ja että se ruokkii myös sitä tekemistä, kun kokee että voi sovittaa omaa osaamistaan. Se on rikkaus myös ja mä koen, että se lisää myös sitä [omaa] työhyvinvointia. (haastatteluaineisto, Kyllönen)

Vakaan tulon lisäksi meitä ilahduttivat ammatillisesta asemasta katsottuna työterveyspalvelut, jotka kuuluivat työntekijälle työsuhteessa. Vapaan kentän toimijana tai pienyrittäjänä työskennellessämme meillä molemmilla oli aiemmin ollut käytävissä vain julkiset terveydenhuoltopalvelut pitkin jonotusaikoinen. Myös esimerkiksi fysioterapiaan tai psykologille pääsy voi olla ylitsepääsemättömän haastavaa vapaan kentän toimijalle. Työterveyspalvelut saivat meidät pohtimaan, että suurimmalle osalle työntekijöistä nämä palvelut ovat itsestään selvä etuus, jota ei välttämättä osata edes arvostaa. Työelämän turva loi tunteen, että meitä työntekijöinä ja ammattilaisina arvostetaan, meidän työkyvystämme halutaan aidosti pitää huolta. Myös muissa tutkimuksissa on tunnistettu, että pirstaleisesta ansaintalogiikasta elantonsa hankkiva taiteilija kokee usein taloudellista epävarmuutta samaan aikaan, kun itsestä ja terveydestä huolehtimiseen ei ole välttämättä varaa (esim. Ruusuvirta ym. 2023). Taiteilijan työ voi olla kuormittavaa, ja se vaatiikin paineen ja epävarmuuden sietokykyä. *Palkallinen sairauslomapäivä. Ei vaikutusta omiin tuloihin. Ei peruuntunutta toimintaa. Hallittavissa oleva kuvio. Uusi kokemus tämäkin, tärkeä osa, miksi taide ja taiteellisen työn tekijät pitäisi saada organisaatioiden tai vastaavien alaisuuteen. Etuoikeutettu olo. Kiitollinen.* (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Taiteilijoita ja taiteellista osaamista kaivataan useilla eri aloilla työn murroksen yhteydessä. Monialaiseen yhteistyöhön liittyy kuitenkin isoja eettisiä kysymyksiä, jotka tulisi selvittää, ja uudet toimintamallit tulisi rakentaa niin, että ne tukevat ja tunnistavat myös taiteilijat työntekijöiksi. Kun nykyisen kehityssuunnan mukaisesti halutaan tuoda taide- ja kulttuuripalvelut osaksi ihmisten sairauden, terveyden ja hyvinvoinnin hoitoa, on osana kehitystyötä ratkaistava myös taiteilijoiden sosiaalisesti kestävät työskentelymahdollisuudet monialaisessa yhteistyössä. Useissa koulutuksissa huomioidaan näitä näkökulmia jo jonkin verran, mutta työelämä ei tule kovin nopeasti perässä.

Usein työyhteisöt haluavat tehdä yhteistyötä taiteilijan kanssa saadakseen uusia innoittajia arkeen tai löytääkseen luovan ajattelun avaimia yhteisöön. Taide näyt-

täytyy toiseuden ilmentäjänä, uusien ajatusten suuntaajana ja synnyttäjänä. Kysymys yhteistyöstä, taideinterventioista ja taiteilijoiden palkkaamisesta täytyisi kuitenkin aloittaa kysymällä perustavanlaatuinen kysymys: *Mitä ja miksi? Ne on ne jotka jää aina [lyhyissä projekteissa] tosissaan uupumaan. [...] monesti voi syntyä tunne, että en päässyt antamaan parastani rakenteellisista syistä.* (haastatteluaineisto, Kyllönen)

Tutkimukset osoittavat toistuvasti, että taiteilijat saattavat kokea osaamisensa supistamista ja jopa hyväksikäyttöä, kun tilaajalla on mielessään hauskuutus tai kevyt lisämauste taiteen keinoin. Tilaaja ei tällöin todennäköisesti ymmärrä täysin taiteen potentiaalia eikä sitä, miten tämä potentiaali voitaisiin realisoida esimerkiksi organisaation eduksi. Tarvitaan siis aikaa yhdessä pohtimiseen: Mitä halutaan ja miksi halutaan? Mitä taide voi antaa ja mitä taiteilijalta odotetaan?

Työtaide-hankkeessa oli suunnitteluprosessin jälkeen löydettävä yhteisiä suuntia, joilla voitiin perustella toiminnan päämääriä ja motiiveja itselle taiteilijana. Omien rajojen tunteminen on arvokasta taiteen olemusta kehitettäessä. Mitä minä olen valmis tekemään taiteen nimissä? Mikä minulle on pyhää; missä voin haastaa itseni epämukavuusalueelle? Miksi? Tavoitteellisuus taiteessa tuntui meistä vieraalta, mutta kaavioksi muotoiltuna tavoitteiden avaaminen helpotti yhteisen kielen löytämistä. Meidän taiteemme tavoitteena ei ollut hyvinvoivempi tai luovempi työyhteisö, mutta tunnistimme ja ymmärsimme, että tämä tavoite motivoi yhteistyöorganisaatioita. Yhteisten arvojen löytäminen oli tärkeää yhteistyön rakentumiselle organisaation suuntaan mutta myös meille projektia toteuttavana työparina. Arvojen ja yhteistyön rakentuminen ei olisi onnistunut sellaisenaan ilman tasavertaista aikaa ja tilaa, jonka palkallinen asema suunnittelutyössä mahdollisti. *Vaatii sitoutumista eri tavalla kuin omien taideprojektien vetäminen. Osana monialaista työyhteisöä kuuntelemisen ja keskustelemisen taito, erinäkökulmien kunnioitus.* (tutkimuspäiväkirja, Oinas)

Oinaan toteuttamassa haastattelussa Kyllösen työsuhteen päätyttyä keskustelimme vielä, millaisena taiteilijan työllistyminen ideaalitulanteessa näyttäytyisi kymmenen vuoden kuluttua. Keskustelussa tulevaisuuden työelämän keskiöön nousi jatkuvuus. Jos taiteilija tekee vuodesta toiseen vain irrallisia toimeksiantoja ja muutamien kuukauden pituisia pieniä projekteja, hän ei pääse missään vaiheessa aidosti keskittymään työnsä tekemiseen, vaan jatkuvasti täytyy pitää mielessä seuraava rahoitushaku, projekti tai seuraava toimeksianto. Hankkeen toteutuksen jälkeen Kyllönen pohti kokemusta hanketyöntekijänä: *Tämmöinen kehitysmalli antoi enemmän tilaa semmoselle tasa-arvoiselle tekemiselle* (haastatteluaineisto, Kyllönen).

Aineiston analyysissä korostui, että oma taiteellinen toiminta lisää työhyvinvointia, mutta vapaan kentän toimijana työskentelyä varjostaa jatkuva huoli taloudellisesta pärjäämisestä. Usein kuultu perustelu taiteilijan ammatinvalinnan yhteydessä on epävarmuuden hyväksymisen vaatimus. Toisinaan ajatellaan, että taiteilijan työhön liitettävä vapaus vaatii irrottautumista yhteiskunnallisista rakenteista tai ainakin tietyn välimatkan luomista niihin. Tämä irrottautuminen ja vapaus tarkoittavat valitettavasti usein köyhyysrajan alapuolella elämistä, joillakin jopa perheen perustamisen kieltämistä epävarman tulevaisuuskuvan takia ja myös kohonnutta mielenterveyshaasteiden riskiä. Samaan aikaan kun laajat tutkimukset (esim. Fancourt & Finn 2019) vahvistavat näkemystä taiteen ja kulttuurin merkityksestä yhteisöjen ja yksilöiden hyvinvoinnille, tämä taidealan ammatillinen kääntöpuoli on vahvassa ristiriidassa tutkimustulosten kanssa. Taiteilijoiden oman osaamisen tunnistaminen sekä sen sanoittaminen ja näkyväksi tekeminen monialaisille yhteistyöorganisaatioille ja -toimijoille on tulevaisuudessa entistäkin tärkeämpää. Oman tutkimuksemme mukaan on tärkeää, että taide- ja kulttuurialat tunnistetaan vankaksi osaksi hyvinvoivaa yhteiskuntaa ja taiteen ammattilaiset tunnustetaan palkkansa ansaitseviksi henkilöiksi ammatin vaatimin ja mahdollistavin reunaehdoin.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet taiteilijoiden ammatillista kehittymistä ja kokemuksia kehittämishankkeen työntekijöinä kollaboratiivisen autoetnografian menetelmällä. Olemme tarkastelleet omakohtaisia kokemuksiamme peilaten niitä laajemmin käytävään akateemiseen keskusteluun taiteilijoiden muuttuvasta työkuvasta ja taiteen uudenlaisia mahdollisuuksia esiin nostavaan yhteiskunnalliseen näkökulmaan. Aineisto on kerätty *Työtaide: esiselvitys taideinterventioista työyhteisöihin* -hankkeesta vuosina 2021–2022. Hankkeen tavoitteena oli edistää työhyvinvointia sosiaali- ja terveysalojen työyhteisöissä taideinterventioiden kautta. Palkansaajana työskentely oli uudenlainen kokemus meidän molempien työhistoriassa taiteilija-positiosta tarkasteltuna. Kummallakin oli takanaan palkallisia työsuhteita muilta aloilta, mutta puhtaasti taiteilija-ammattilaisen osaaminen ei ollut aiemmin johtanut pidempikestoiseen, palkkasuhteiseen työhön. Taloudellinen turva, suunnitelmien pitkäjänteisyyden mahdollistuminen ja työyhteisön tarjoama hyvinvointi

vapauttivat keskittymään täysipainoisesti omaan taiteelliseen ajatteluun ja kehittämistyöhön. Kokemus herätti myös ristiriitaisia tunteita siitä, miksi näin ei voisi aina työskennellä ja mikä tässä työskentelyssä on erilaista kuin yleensä tarjolla olevassa apurahojen, toimeksiantojen ja epäsäännöllisyyden kentällä. Toisaalta määräraikaisen palkkasuhteen päätyttyä Kyllönen koki nauttineensa taas freelancen työskentelystä, jossa hän koki olevan enemmän vapautta omalle ilmaisulle, inspiraatiolle ja aikatauluille.

Kumpikin taiteilija oli aiemmissa taidetyöpajoissa törmännyt tilaajan ja taiteilijan näkemyseroihin. Typistävät ja taiteen merkityksellisyyttä yksinkertaistavat työpajatilaukset olivat osaltaan luoneet molemmille ennakkoasenteita ja -oletuksia siitä, kuinka vaikeaa monialainen työskentely kehittämishankkeessa saattaisi olla. Hankkeen edetessä taiteilijoiden kahdenvälinen yhteistyö kehittyi, ja hankkeen mahdollistama pitkäjänteinen pohtiminen, suunnittelu ja toteutus avasivat paljon uusia ajatuksia myös taiteen näkökulmasta. Vaikka kumpikin taiteilija koki ennakkoon, että hankkeen määrittelemät aikarajat työpajatyöskentelylle olivat melko niukkoja, toteutus osoitti, että osallistujien kannalta prosessi oli erittäin laadukas ja vaikuttava. Tähän vaikutti todennäköisesti suunnitteluun ja kehittämiseen käytetty aikaresurssi ja taiteilijoiden mahdollisuus sitoutua organisaatioyhteistyöhön pitkäkestoisesti.

Yhteisötaiteen luonteessa painottuu yhdessä toimiminen, tasavertaisuus. Taide ja taiteen vaikuttavuus näyttäytyvät vapaana päämääränä, ennalta määrittelemättömänä tavoitteena, johon yhteisötaiteessa kuljetaan kulloisenkin yhteisön jäsenten kanssa yhdessä. Valmiiksi ulkoapäin asetettu tarkkarajainen tavoite vähentää aidon osallistumisen, tilanteessa kuulluksi tulemisen ja yhteisen ihmettelyn mahdollisuuksia. Taide syntyy yhteisön sisällä, keskusteluissa ja vuorovaikutuksessa siihen kuuluvien kanssa. Ilman yhteisön jäsenten panosta taiteilijan osaaminen ja taidot eivät välttämättä tuo yhteisölle mitään lisäarvoa. Taiteilijan tehtävä on tunnistaa, mitkä omista taidoista palvelisivat tätä yhteisöä ja sen päämääriä, ja työskennellä niitä hyödyntäen. Tunnistettu ongelma voi johdattaa prosessia ja toimii eräänlaisena punaisena lankana kohtaamisten myötä jatkuvasti muokkautuvassa taiteellisessa toiminnassa.

Kehittämishankkeessa taiteilijoiden työnkuvaan mahtui vapautta, ja luovan ajattelun tuoma lisäarvo oli keskeinen osa hanketyöntekijöiden erityistä osaamista. Kokemus hanketyöskentelystä antoi uskoa siihen, että niin taiteilijoiden työkyvyn kuin yhteisöjen kannalta kestäviä työllistymismuotoja on löydettävissä, kunhan

taiteilijoiden ammatillinen osaaminen tunnistetaan aidosti. Taiteilijoiden vakaampi työllistyminen vaatii vielä paljon tutkimista ja kokeellista kulttuuria, jotta löydetään kestävä työelämän mukainen malli uudensuhteisiin tulevaisuudessa.

Aineistomme perusteella taiteilijan ammattitaito ja -identiteetti näyttää olevan vaikeasti yleistettävä, mutta toivottu yhteistyökumppani monialaisilla tehtäväkentillä. Taiteilijuus näyttäytyy selkeänä yhteistyökumppanina sosiaali- ja terveysalojen yhdyspinnoilla, mutta työsuhteiden irrallisuus ja rakenteelliset haasteet vaativat vielä kehittämistä. Analyysimme mukaan taiteilijoiden työnteon edellytykset ja mahdollistuminen vaativat aikaa, sitoutuneisuutta ja pitkäjänteisyyttä työsuhteisiin. On tärkeää, että yhteistyöalojen edustajat tunnustavat palkattomassa työssä työskentelemiseen liittyvät haasteet ja pyrkivät kehittämään työelämää myös taiteilijoiden näkökulmasta sosiaalisesti kestävämpään suuntaan.

On todennäköistä, että jokainen taiteilija joutuu tai pääsee vastaisuudessa etsimään oman polkunsu elantoon ja työelämään omien ehtojensa, substanssiosaamisensa ja arvojen pohjalta. Taiteellisen ajattelun ja osaamisen yhteiskunnallinen potentiaali kuitenkin hukataan helposti, jos osaamista ei kyetä alkujaankaan tunnistamaan työnantajien näkökulmasta. Tästä teemasta tarvitaan lisää kehittämistä, tutkimusta ja sanoittamista, jotta monialainen ymmärrys ja yhteistyö voivat toteutua kestävästi ja eettisesti.

Kirjoittajat

Niina Oinas

TaM, suunnittelija, Lapin yliopisto
sähköposti: niina.oinas@ulapland.fi

Sinikka Kyllönen

TeK, yhteisötaiteilija, Lauma Arts
sähköposti: kyllonsi@yahoo.com

Kirjoittajien kontribuutiot

Niina Oinas on kerännyt tämän artikkelin pohjalla olevan aineiston ja tähän tutkimukseen liittyvät tutkimusluvut. Oinas on artikkelin pääkirjoittaja, ja hän on analysoinut aineiston. Sinikka Kyllönen on toiminut tutkimuksen kohteena olevassa hankkeessa suunnittelijana. Oinas on kutsunut Kyllösen kanssatutkijuuden näkökulmasta vahvistamaan aineiston lähilukua ja analyysia. Yhdessä kirjoittajat ovat tuoneet artikkeliin keskeisimmät löydöksensä.

Kiitokset

Kiitämme hankkeen toimenpiteisiin sitoutuneita organisaatioita arvokkaasta yhteistyöstä. Kiitämme Lapin yliopiston Taiteiden tiedekuntaa yhteistyöstä ja erityisesti apulaisprofessori Maria Huhmarniemeä artikkelin kirjoittamiseen saamastamme tuesta ja ohjauksesta.

Rahoituslähteet ja sidonnaisuudet

Tutkimuksen aineisto on kerätty Lapin yliopiston toteuttamasta ja Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamasta Työtaide: esiselvitys taideinterventioista työyhteisöihin -hankkeesta.

Kirjallisuus

Anttila, P. (2006) Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Akatiimi.

Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. (2007) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasma.

Berthoin Antal, A. (2011) Managing artistic interventions in organisations: A comparative study of programmes in Europe. Gothenburg: TILLT Europe.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-267627> (luettu 11.3.2024)

- Crossick, G. & Kaszynska, P.** (2016) Understanding the value of arts & culture: The AHRC cultural value project. Arts and Humanities Research Council. <https://www.ukri.org/wp-content/uploads/2021/11/AHRC-291121-UnderstandingTheValueOfArts-CulturalValueProjectReport.pdf> (luettu 20.4.2024)
- Fancourt, D. & Finn, S.** (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. *Nordic Journal of Arts, Culture and Health* 2 (1), 77–83. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-7913-2020-01-08>
- Haapakorpi, A.** (2022) The quality of a professional portfolio career in the post-industrial era. *Journal of Education and Work* 35 (4), 441–454. <https://doi.org/10.1080/13639080.2022.2073340>
- Heikinaho, M.** (2021) Voiko kehollinen taidekokemus pysäyttää kaupunkitilan (kuluttaja-) kokijan? Teoksessa L. Kantonen & S. Karttunen (toim.) *Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Taideyliopiston Teatteri-korkeakoulu, 161–194.
- Hiltunen, M.** (2009) *Yhteisöllinen taidekasvatus: Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>
- Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J.** (2020) *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja*. Taiteen edistämiskeskus (TAIKE).
- Jansson, S. & Rantala, P.** (2013) *Taiteesta toiseen: Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia*. Lapin yliopisto.
- Jakonen, M.** (2020) *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki: Into.
- Jokela, T.** (2019) Arts-based action research in the North. Teoksessa G. Noblit (toim.) *Oxford research encyclopaedia of education*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.522>
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015) Art-based action research – participatory art for the north. *International Journal of Education Through Art* 11 (3), 433–448. https://doi.org/10.1386/eta.11.3.433_1
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2020) Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, J. Paasovaara, L. Sainio & E. Hämäläinen (toim.) *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 39–61.

- Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M.** (2019) Art-based action research: Participatory art education research for the North. Teoksessa A. Sinner, R. Irwin, & J. Adams (toim.) *Provoking the field – International perspectives on visual arts PhDs in education*. Bristol: Intellect Books, 45–56.
- Juppi, P. & Tanskanen, I.** (2022) Työttömien luovien alojen ammattilaisten kokemukset digitarinatyöpajasta – identiteettityötä ja tukea minäpystyvyydelle. *Kulttuuripolitiikan Tutkimuksen Vuosikirja* 6 (1), 7–30. <https://doi.org/10.17409/kpt.114330>
- Kantonen, L.** (2005) *Teltha: Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa*. Like: Taide-teollinen korkeakoulu.
- Kantonen, L. & Karttunen, S.** (toim.) (2021) *Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-038-6>
- Karttunen, S.** (2017) Laajentuva taiteilijuus: yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. *Tahiti* 7 (1). <https://tahiti.journal.fi/article/view/85656> (luettu 15.12.2023)
- Laitinen, L., Jakonen, O., Lahtinen, E. & Lilja-Viherlampi, L. M.** (2020) From grass-roots activities to national policies – the state of arts and health in Finland. *Arts & Health* 14 (1), 14–31. <https://doi.org/10.1080/17533015.2020.1827275>
- Lampela, K.** (2012) Taiteilijoita tarvitaan ihan toisenlaisiin hommiin: Tutkimus kuvataiteilijoiden asenteista ja taiteen yhteiskuntakriittisistä mahdollisuuksista. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-574-8>
- Lampela, K.** (2022) Tarvitsemmekö yhä taiteen ja taidemaailman käsitteitä? – Katsaus viimeaikaiseen kritiikkiin. *Kulttuurilehti Mustekala* 2022. <https://mustekala.info/tarvitsemmeko-yha-taiteen-ja-taidemaailman-kasitteita-katsaus-viimeaikaiseen-kritiikkiin/> (luettu 15.12.2023)
- Lehikoinen, K., Koivisto, T.-A., Lapio, P., Lilja-Viherlampi L.-M. & Salanterä, S.** (2020) Taide ja kulttuuritoiminta investointina terveyteen ja hyvinvointiin sairaala- ja terveystalveissa. Teoksessa S. Seitsalo, I. Taipale, D. McCracken & A. Manns (toim.) *Taide vanhin voitehista: Kuvataidetta sairaaloissa. Psykiatrian yhteistyö ry*.

- Lehikoinen, K., Pässilä, A., Martín, M. & Pulkki, M.** (toim.) (2016) Taiteilija kehittäjänä: Taiteelliset interventiot työssä. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6670-73-7>
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E.** (toim.) (2017) Taide ja hyvinvointi: Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7>
- Leinikki, S.** (2009) Pelon ja toivon välissä: Pätkätyöläisen urakerronta. Helsinki: TJS opintokeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5515-7>
- Martin, M.** (2021) Aina uudesti syntyvä hetkellinen yhteisö – Taiteilija-tutkijan tempoilua institutionaalisessa tutkimuskehityksessä. Teoksessa L. Kantonen & S. Karttunen (toim.) Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, 129–159.
- Matarasso, F.** (2019) A restless art: How participation won, and why it matters. Calouste Gulbenkian Foundation.
- Nuutinen, T., Laulainen, S. & Salonen, A. O.** (2021) Taiteilija-ammattilaiset kulttuurihyvinvoinnin toimijoina ikääntyneiden hoivayhteisöissä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus, *Gerontologia* 35 (3), 231–248. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.102736>
- Oinas, N.** (2021) Taidetta elääkseen – eloa taiteeseen: autoetnografista visualisointia toiminimellä työskentelystä. *Research in Arts and Education* 3/2021, 112–134. <https://doi.org/10.54916/rae.119565>
- Oinas, N., Hiltunen, M. & Stöckell, A.** (2022) Työtaide: Taide työhyvinvoinnin tukena sosiaali- ja terveysalalla. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-324-2>
- Oinas, N. & Huhmarniemi, M.** (2024) Art activities for staff in healthcare institutions. *International Journal of Education Through Art* 20 (2), 193–207. https://doi.org/10.1386/eta_00161_1
- Roy, R. & Uekusa, S.** (2020) Collaborative autoethnography: “Self-reflection” as a timely alternative research approach during the global pandemic. *Qualitative Research Journal* 20 (4), 383–392. <https://doi.org/10.1108/QRJ-06-2020-0054>
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Leppänen, A.** (2023) Taiteen ja kulttuurin barometri 2022: Taiteilijoiden työhyvinvointi. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Rönkä, A., Kuhanen, I., Liski, M., Niemeläinen, S., Rantala, P. & Rantala, P. (2011)
Taide käy työssä: Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahden ammatti-
korkeakoulu.

Tarjanne, P. (2020) Luovan talouden tiekartta. Helsinki: Työ- ja
elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-568-3>

Niina Oinas & Sinikka Kyllönen

The artist as a multidisciplinary developer: experiences of working in a development project.

This article explores the enabling of artistic practice in the context of a development project from the perspective of two artists. This article examines how artists perceive the intersection of their identity and expertise with the needs of workplace development in the context of project-based work, and what obstacles or opportunities the sustainability of long-term projects creates for the effectiveness of the artist's work. The data and analysis of the article are collected in the project *WorkArt: Art-based methods for enhancing well-being at work in the social sector (2021–2022)*. The project was managed by the Faculty of Arts of the University of Lapland and funded by the European Social Fund. The main objective of the project was to pilot arts-based methods to support well-being at work in social and health care work communities. The project designed and implemented measures to facilitate art activities for a total of 21 workers in three different social or care units, mainly in Northern Finland. The research strategy is arts-based action research, which aims at development and new knowledge through action. The data in the article consist of documentation and reflections on the process and discussions. By investing in more stable working relationships for artists in field of work related to cultural well-being, interdisciplinary cooperation will become more effective and ensure the quality and impact of the art activities carried out.

Keywords: artist, community art, well-being at work, development of working life, art-based action research